

Erdélyi Örmény Gyökerek - Füzetek

"Emlékek nélkül, népeknek híre csak árnyék..."
(Vörösmarty Mihály)

a Budapesti Örmény Kisebbségi Önkormányzatok Társulása havonta megjelenő kiadványa

III. évfolyam 1999/32. szám
1999 október

A Budapesti Örmény Kisebbségi Önkormányzatok Társulásának tagszervezetei: a II. kerületi, VI. kerületi, IX. kerületi és XI. kerületi Örmény Kisebbségi Önkormányzatok, valamint az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület

A Fővárosi Örmény Klub minden hónap 3. csütörtökén délután 17 órakor - hívtatán és hívtatlanul - mindenkit szeretettel vár klubdélutánjaira a Budapest V. Semmelweis utca 1-3. I. emeleti zeneterembe.

Október - gondolatok az örmény liturgiából

Közvetlenül az áldozás előtt mondja a diakónus:

Istenfélelemmel és hittel közeledjete, szentül áldozatok! Mondjátok: Hiszünk a Szent Atyában, az igaz Istenben!

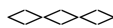
Hiszünk a Szent Fiúban, az Igaz Istenben!

Hiszünk a Szentlélekben, az igaz Istenben!

Megvalljuk és hisszük, hogy ez a mi Urunknak és Üdvözítőnknek, Jézus Krisztusnak valóságos teste és vére: Ő veszi el a világ bűneit!

Méltóan kell áldoznunk, vagyis szentül. Hogy így legyen, megelőzi ezt az Isten előtti, bűnbánatból fakadó odaadásunk. Ott van benne az eucharisztia valóságába vetett hit is, meg az, hogy így bűneinktől megtisztulunk.

dr. Sasvári László

A gyász öröme

Furcsa hónap ez az október...

Juhász Gyula azt akarta megkérdezni "Testamentum" című versében, hogy van-e még magyar dal Váradon...

Van. És a gyásznak öröme is van. Erkölcsi érték, amelyet egy előadás, egy klub-találkozó, egy emberpár igyekezete villant fel számunkra: a gyász nem szomorúságot, hanem önértékelést jelent. Az ember a gyásztól válik közösségi emberré, aki saját személyén túl is gondolkodik, töpreng, érez, aggódik... és lelkesedik.

A Fővárosi Örmény Klub legutóbbi, szeptember 16-i találkozásán látott előadásnak valójában *Fényes ég alatt* a címe. Utólag A vén cigány ébredése (avagy: Vörösmartytól a kopjafáig) címen is emlegethetjük.

Az *Árpád ébredése* részletével kezdődött. Két színész magas, szándékoltan romantikus hangon indít, majd a jelenet "befullad", mire egyikük így szól, prózai hangon;
- Na jó, kezdjük újra! - és más beállással, a szöveget kissé előbből kezdve, újra eljátsszák a jelenetet.

Ez az ismétlés adja meg az egész, *Fényes ég alatt* című összeállítás hangvételt, mondhatni, ez az előadás dramaturgiai szervező elve.

"Na jó, kezdjük újra. Ismétljük el mindazt, amiről úgy hisszük, hogy tudjuk, hogy már a könyökünkön jön ki." Tudjuk? Bizonyos-e, hogy tudjuk?

Kiss Törék Ildikó és Varga Vilmos végülis ezt a kínos kérdést teszi föl nekünk.

Erről a "kérdésfeltevésről" szolt a nagyváradai színész-házaspár estje, amely a Fővárosi Önvény Klub szeptemberi találkozásának műsorát adta.

Mellesleg: két nappal később, a Magyar Nemzet kulturális mellékletében is olvashattuk róluk, miszerint "Célkitűzésük, hogy 'tűzön-vízen át' eljuttassák a színházi előadásokat azokra a vidékekre is, ahol már csak szórványban élnek magyarok." Budapesten nem szórványban élnek, a művészpár mégis jót tett, hogy elhozta nekünk produkcióját.

Árpád ébredése... Vörösmarty ezt a ritkán idézett színpadi játékot a pesti Nemzeti Színház 1837-es megnyitójára írta, ez volt tehát a mindenkori magyar nemzeti színház műsorában a legelső bemutató.

Jó és fájdalmas, hogy a nagyváradai művészpár emlékeztetett minket erre is. (Zárójelben: lehet, hogy Nagyváradon jobbra fáj a "nemzeti-színházcirkusz", mint Magyarországon? Mi belefáradtunk és elpártosítottuk a kérdést, miközben a Sebes Körös partján még nem felejtették el a lényegét...?) Aztán terjedőben, fellobbanóban volt a forradalom - meséli nekünk a kétalakos színelőadás - aztán lett Nemzeti dal és Tizenkét pont...

Az előadás egyik legjobban átgondolt, mert megdöbbenően izgalmas színpadi megoldása, amint Varga a verset, Kiss Törék a politikai deklarációt egymásra mondja.

Aztán jönnek 1848/49 további témái: milyenek a nemzetiségi állapotok, a számarányok, mire szeretné Petőfi a megválasztott képviselőket tanítani... (A képviselők többnyire füttyültek a loboncos költő szavaira. "Mit szól bele ez a senkiházi"-féle dolgokat mondtak, ha odafigyeltek egyáltalán...)

Majd ismét a nemzetiségi, fegyverzeti, stratégiai-politikai kérdések. És ekkor a történelmi *magyarázat szintjére emelkedik az* előadás (igen, igen: emelkedik!) Következik korhű szövegekkel idézve az eltaposás, a kivégzés, a vég, az a tény, hogy a győztes hatalom megkívánja a "dicsérő éneket". A magyar költészetben két olyan remekmű született, amely egyszerre örökérvényű csoda, ugyanakkor súlyát veszti, ha a legközvetlenebbül nem kapcsoljuk a politikai pillanathoz, amelyben létrejött: az egyik Illyés Gyulától az *Egy mondat a zsarnokságról* - amely először az Irodalmi Újság 1956 november 2-i számában jelent meg, ám a szerző 1950-es dátummal látta el., a másik pedig Arany Jánostól *A walesi bárdok*, amely 1864-ben született a szabadságharcot vérbetipró Ferenc József "üdvözlésére"...

Hiszen a kormánykörök akkoriban is készítették a költőket, hogy dicsérjék már egy kicsit szegény jó hatalmat. (Ekkor kormányoz Schmerling, aki legszívesebben nemcsak 48 emlékét, de a magyar szót is örökre elfelejtetné mindenkivel.)

A két, konkrét pillanathoz kötött mű, a 150 éve született, aktuális ballada és a "közelmúltnak" tekinthető, 1950-ben született aktuális vers összenőtt: ha az ember Edward angol király utasítását hallja; "máglyára, ki ellenszegül, minden welsz-énekest", csak az juthat eszébe:

"hol zsarnokság van, ott zsarnokság van", "mert ahol zsarnokság van, minden hiába, a dal is, az ilyen hű, akármilyen mű..."

Megéltünk efféle utasításokat ("máglyára...!"). Csendben, könnyedén mosolyogva, nemzet, nép, ország és eszme szükségleteire hivatkozva pártok, hatalmak és uralkodóházak nevében szokták kiadni őket. A hatalom sohasem dühében öl, pusztít és hazudik, hanem hivatásból. Ez a lételeme. Nincs a magyar költészetben ennél a két versnél nehezebben előadható.

De, de van még egy harmadik, a Vén cigány...

Ez az egyik legutolsó Vörösmarty-mű, 1855-ben született. Italos kesergéssel, legyintgetéssel kezdi s mire végigelemzi népe bajait és főlemlegeti, hogy valami zokog, mint malom a pokolban, hogy hulló angyal, tört szív, örült lélek... addigra el is jut a legszebb "csakazértis"-hez: lesz még egyszer ünnep a világon! Szerb Antal írja róla gyönyörűen:

"De az utolsó strófában megint felcsendül az „és mégis” magyar vigasztalása a megokolatlan és mégis megdönthetetlen hit az élet feltámadásában, Zrínyi hite, Madách hite, és Vörösmarty költészete, mely mindig a halál és semmi határán járt, nem csendül ki reményevesztett hangokon."

A két nagyváradi művész, Kiss Török Ildikó és Varga Vilmos jóvoltából ilyen ünnepünk volt szeptember 16-án, október előhírnökeként. Ünnep volt, ez, a gyász öröme, amely megtart és az ünnepi, főlemelő est zárásaként az EÖGYKE elnöksége megkoszorúzta az aradi vértanúknak szentelt kopjafát.

dcs

Megtisztelő, örömet szerző levél:

BUDAPEST FÖV. II. KER. önkormányzat polgármester

1999. szeptember 17.

Örmény Kisebbségi Önkormányzat

Dr. Issekutz Sarolta elnök

Tisztelt Elnök Asszony!

Engedje meg, hogy az Örmény Köztársaság Nemzeti ünnepe alkalmából tisztelettel köszöntsem. Az örmény nép sokat szenvedett történelme során, XX. századi szenvedéseit irodalmi alkotások is megörökítették. A történelmi esély megvan arra, hogy az 1991. szeptember 21-i népszavazással elnyert függetlenség végleg biztosítja az örmény nép számára a békés fejlődés lehetőségét.

Kivárom, hogy Önök, akiknek őseit a történelem vihara országukon kívülre sodort, találják meg otthonukat és boldogságukat Magyarországon, szűkebben itt a II. kerületben. Kérem, adja át köszöntésemet és jó kívánságaimat a kerületi örmény kisebbség minden tagjának.

Tisztelettel köszönti

Bencze B. György
polgármester

("Ünneprontóak" vagyunk: a megtisztelő levél után, valamint Aján Gerő szeptemberi számunkban megjelent írása után ismét a siófoki elnök úr levelét - és ismét nagyon súlyos ügyben - kell közreadnunk. A szerzővel együtt azonban úgy gondoljuk, hogy a közügyek a közvéleményre tartoznak.)

Dr. Doncev Toso úrnak,
a Nemzeti és Etnikai Kisebbségi Hivatal elnökének

Tisztelt Elnök úr !

Ön, az Országos Örmény Kisebbségi Önkormányzat „Ararát” című lapjának egyik számában úgy nyilatkozott, hogy az Örmény Önkormányzatban sincsen több probléma, mint a többi nemzetiségnél.

Valószínűleg Ön nem rendelkezik kellő informáltsággal!

Éves, jóváhagyott munkaterv sincsen! Nincsenek munkabizottságok! Egyáltalában szervezett tevékenység sincsen. Az elnökségnek éves ülésrendje sincsen. Az elnökség összehívása spontán, rendszertelenül történik. Az elnökségi ülésekről jegyzőkönyvek nem készülnek, az elnökség tagjai nem kapják kézhez.

Nagy nehézségek árán megalakítottunk egy pénzügyi előkészítő bizottságot, amelyből három tag, amikor belenézett a kialakított pénzügyi körülményekbe és összetűzésbe került az elnök úrral, nemcsak a pénzügyi bizottsági tagságukról, hanem az országos elnökségi tagságukról is lemondtak!

Az elnök, Avanesian Alex úr, a lemondásuk után olyan ülést hívott össze, amire én meghívót sem kaptam, mivel ezt megelőzően bíráltam az 1999-es költségvetés silány és tartalmatlan tervezetét és azt javaslatomra az elnökség a napirendről levette.

Így én ellenzékbe kerültem. Arra az elnökségi ülésre, amelyen a költségvetést tárgyalták, én már meghívást sem kaptam! Én, az országos választáson, a 119 jelen lévő elektortól 110 szavazatot kaptam. A harmadik, legtöbb szavazattal kerültem be az elnökségbe.

Ez az Országos Örmény Kisebbségi Önkormányzat nem a Magyarországon száz évnél régebben itt élő örménység érdekképviselője!

Az elnökség hiteltelen! A tevékenységet keresők más szervezetek felé orientálódnak. Így tettem én is.

Mivel cikkemben bírálok az Ön által vezetett hivatal pályázati döntését és azt a taktikázást, amelyet Avanesian elnök úr az Erdélyben élő, úgynevezett magyarörménység kirekesztésére irányít, óhatatlanul keresek összefüggést, az Önök személyes viszonya, és az erdélyi örmény származású gyerekeinknek pályázaton elérhető 300 ezer forintjának elutasítása között.

Mivel, mint elnökségi tagnak, fogalmam sincsen információ hiányában a pénzügyi helyzetről, az állítólag jóváhagyott költségvetésről írásos anyagot nem kaptam - gondolom, hogy már elnökségi tag sem vagyok.

A zavaros pénzügyi helyzetet látva kértem az Ász (Állami Számvevőszék - a szerk.) vizsgálatát. Ezt egyelőre elutasították. Vajon miért? Melyek az Ön által vezetett hivatal lehetőségei a kialakult helyzet megváltoztatására?

Üdvözzel:

Aján Gergely

Siófok, 1999.09.13.

Az Országos Örmény Kisebbségi Önkormányzattal kapcsolatosan kérdésünk: vajon a 23 - mennyi? A január 3-i országos elektor-gyűlés döntése szerint az OÖÖ 23 tagú testület. Mint azt már hírül adtuk, június 17-én Bángi-Magyar Attila, Diramerján Viktor és dr. Garaguly István lemondott megbízatásáról. Ilyen esetben a választott testületet "feltöltik" a választás (ez esetben a január 3-i elektori szavazás) listája szerint. Mint kiderül, eredetileg így gondolta az Országos Választási Iroda is. De aztán...

Országos Választási Iroda (OVB-53/10/1999)

Szongoth Gábor úrnak

Tisztelt Szongoth úr!

Az 1999. szeptember 8-án kelt elfogadó nyilatkozata alapján az Országos Választási Bizottság 19/1999. (IX.18.) OVB határozatával rendelkezett arról, hogy kiadja Ön részére a

megbízólevelet az Országos Örmény Önkormányzat közgyűlése tagjaként. A határozatot a Legfelsőbb Bíróság - kifogás alapján - felülbírált és megsemmisítette.

A Legfelsőbb Bíróság végzése ellen további jogorvoslatnak helye nincs, így a megbízólevél átadására az Országos Választási Bizottság nem rendelkezik hatáskörrel. Kérem tájékoztatásom tudomásulvételét.

Budapest, 1999 szeptember 25.

Üdvözlettel

Rytkó Emilia

A Legfelsőbb Bíróság döntése (teljes, betű szerinti szöveg):

A Magyar Köztársaság Legfelsőbb Bírósága a Dr. Németh Gabriella ügyvéd (1067 Budapest, Teréz krt. 19.) által képviselt Országos Örmény Önkormányzat (Budapest IX., Soroksári út 3/A.) kérelmezőnek, az Országos Választási Bizottság 1999. szeptember 18-án kelt határozata ellen benyújtott jogorvoslati kérelme tárgyában az alul megjelölt napon - tárgyaláson kívül - meghozta a következő **végzést**:

A Legfelsőbb Bíróság az Országos Választási Bizottság 19/1999. (IX.18.) számú határozata / 2/ bekezdésében foglalt rendelkezést, mely szerint "az Országos Választási Bizottság megállapítja, hogy a megüresedett mandátumok betöltésére az 1999. január 3-ai elektori gyűlésen a soron következő legtöbb szavazatot kapott jelöltek jogosultak, amennyiben a mandátumot elfogadják" megsemmisíti.

A végzés ellen további jogorvoslatnak helye nincs.

Az Országos Választási Bizottság 1999. szeptember 18-án kelt 19/1999. (IX.18.) számú határozatában megállapította, hogy az Országos Örmény Önkormányzat közgyűlésébe 1999. január 3-án megválasztott három képviselő megbízatása - lemondásuk miatt - megszűnt.

A határozat /2/ bekezdése szerint: "az Országos Választási Bizottság megállapítja, hogy a megüresedett mandátumok betöltésére az 1999. január 3-ai elektori gyűlésen a soron következő legtöbb szavazatot kapott jelöltek jogosultak, amennyiben a mandátumot elfogadják."

Az Országos Örmény Önkormányzat e határozat /2/ bekezdésében foglalt rendelkezése ellen kifogást nyújtott be. A kifogás szerint az Országos Választási Bizottság döntése meghozatala során a törvény alapján nem rendelkezett hatáskörrel arra, hogy az Országos Örmény Önkormányzat közgyűlésébe új tagoknak mandátum kiadásáról döntsön.

A jogorvoslati kérelem alapos.

A nemzeti és etnikai kisebbségek jogairól szóló 1993. évi LXXVII. törvény 34. paragrafusa szerint: az országos önkormányzat közgyűlésének tagjait saját körükből az elektorok, a helyi önkormányzati képviselők és polgármesterek választásáról szóló törvény kislistás szavazásra vonatkozó szabályainak megfelelő alkalmazásával, titkos szavazással választják meg. A szavazólapra minden jelölt felkerül, aki az elektorok 10 százalékának támogatásával rendelkezik. Az alakuló ülés határozatképes, ha azon legalább a megválasztott elektorok háromnegyede részt vesz.

Az Országos Választási Bizottság a kifogásolt határozati rendelkezését e fenti jogszabályhelyre alapította.

E jogszabályhely nem tartalmaz olyan rendelkezést, amely alapján az Országos Választási Bizottság a megüresedett mandátumok betöltésére hatáskörrel rendelkezne.

A Legfelsőbb Bíróság ennek alapján megállapította, hogy az Országos Választási Bizottság törvényi felhatalmazás hiányában hozott határozati rendelkezése - melyet a jogorvoslati

kérelem keretei között bírált felül - törvénytértő, ezért azt a választási eljárásról szóló 1997. évi C. törvény (Vjt.) 79 paragrafusa /1/ bekezdés b) pontja és a 80. paragrafus /4/ bekezdése alapján megsemmisítette.

A kifogásolt 19/1999. (IX.18.) OVB határozat rendelkező részének /3/ bekezdésében foglaltak a /2/ bekezdés megsemmisítésével okafogyottá vált.

Budapest, 1999. szeptember 22.

Dr. Rakvác József sk. tanácselnök,
Dr. Danziger Éva sk. előadó bíró,
Dr. Matheidesz Ilona sk. bíró

Legfelsőbb Bírósági határozat ellen jogorvoslással élni nem lehet. Így csupán kérdéssel "élhetünk" s az sem bizonyos, hogy a kérdés címzettje a Magyar Köztársaság Legfelsőbb Bírósága.

Január 3-án az országos elektor-gyűlés 23 főben határozta meg az OÖÖ létszámát. A kislistás szavazás eredményeként a 23 legtöbb szavazatot nyerő jelölt alkotta meg az OÖÖ-t. (Lásd EÖGYKE-füzetek 1999 január-februári számait.) Az örmény kisebbséghez tartozó elektorok, akik a magyar adófizető választópolgár döntése következtében váltak képviselőkké, január 3-án a következő sorrendet hozták (a 23 tagú OÖÖ után következőkről van szó):

24. dr. Serkisian Szevan (Budapest, III. ker. EÖGYKE-támogatás, 58 szavazat)

25. Szongoth Gábor (Budapest, XI. ker. EÖGYKE-támogatás, 56 szavazat)

26. Bánki Árpád (Százhalombatta, Arménia Népe-támogatás, 55 szavazat). (Ezután jött a listán - 27-től 37-ig csupa EÖGYKE-támogatású jelölt.)

Na jó, jó.., de ha az Országos Önkormányzat úgy képviseli érdekeinket, hogy még "saját" jelöltjét, az Arménia Népe színeiben induló Bánki Árpádot is "kitúrhatja" Legfelső Bitósági határozattal...

Akkor csak azt kérdezhetjük: miről van itt szó?

Híradó

Szeged Város Önkormányzata, az ottani Örmény Önkormányzat és az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület 1999 október 6-án a Kiss Ernő utca 2-es ház falán felavatta a vértanú tábornok emléktábláját. Az ünnepséget *Kövér László*, az Örmény Önkormányzat elnöke nyitotta meg, az emlékbeszédet *Dr. Issekutz Sarolta* tartotta, a táblát - amely *Kalmár Márton* szobrászművész alkotása - a szegedi közgyűlés Kulturális és Közművelődési Bizottságának elnöke, *Dr. Berekné dr. Petri Ildikó* avatta fel. Az ünnepség fényéhez hozzájárult *Flórián Antal* színművész.

Ugyancsak Szegeden, az Aradi vértanúk terén tartott emlékűnnep köszöntőjét *Dr. Bartha László* polgármester, az emlékező beszédet *Dr. Martonyi János* külügyminiszter mondta. A Tudományegyetem homlokzatán lévő emléktáblát - ugyancsak *Flórián Antal* színművész lélekemelő közreműködésével - este hatkor koszorúzták meg.

Szamosújvárott kerül sorra november 20-21-én az Örmény Katolikus Egyház és identitástudat Erdélyben témakörnek szentelt II. Konferencia megrendezése. Az I. Konferencia Budapesten zajlott, 1997 november 21-23 között, amelyen Erzsébetváros, Szamosújvár, Gyergyószentmiklós, Csíkszépvíz, Csíkszereda, Kolozsvár és Székelyudvarhely képviseltette magát. Ezúttal, a szamosújvári konferenciára Kézdivásárhely,

Sepsiszentgyörgy és Brassó örmény származású közössége is képviselőket küld.

Mózer István aradi újságíró a szerzője *Az aradi szabadság-szobor kálváriája* című könyvnek, amelyet minden olvasónk figyelmébe ajánlunk.

"A tizenhárom aradi vértanú kivégzésének 150. évfordulóján azért jelentettük meg e könyvet, hogy emléük előtt tisztelgünk, és felhívjuk a figyelmet Európa egyik legszebb szobrára..." - írja a kiadó. A könyvet október 4-én, Szegeden mutatták be, a tervek szerint 750 forintos áron kapható lesz az EÖGYKE klubestjén is.

A budapesti XVIII. kerület Kiss Emő utcában október 5-én felavatták Kiss Ernő tábornok domborművét, amelyet *Jengibarjan Mamikon* szobrászművész készített. (A művész a Budavári Örmény Kisebbségi Önkormányzat, valamint az OÖÖ képviselője.)

A Terézvárosi Örmény Kisebbség október 16-án, 13.00 órakor nyitja meg kiállítását a Városvédő Egyesület Podmaniczky-termében (Budapest, VI. kerület, Eötvös utca 10, I. emelet). A köszöntőt *Jivan R. Tabibian* úr, az Örmény Köztársaság budapesti nagykövete mondja, történelmi visszpillantásra *Dr. Issekutz Sarolta* EÖGYKE-elnök szavaival kerül sor. Lesz örmény ételek kóstolója is...

Oktober 5-én a szamosújvári Téka Alapítvány az Arménia Örménymagyar Baráti Társasággal közösen székhelyén megemlékezést, Aradon emlékünnepséget tartott. Az EÖGYKE képviselőjére meghívták *dr. Issekutz Sarolta* elnökasszonyt, aki a szervezőket levélben köszöntötte, miután ugyanaznap - mint említettük - Szegeden vett részt emlékünnepségen.

November 6-án, szombaton felújítjuk a SÖRÖRÁT-találkozókat! Igen sok olvasónk, az EÖGYKE tagjai jelezték, hogy sörpartijaink hiányoznak! Lám, a Ferenczi István utcában lévő Csendes Söröző november első szombatján ismét SÖRÖRÁT-találkozónak ad helyet! Gyertek! Saját költségünkre iszunk egy korsóval és saját örömeinkre kötetlenül beszélgetünk!

A szamosújvári orgona helyreállítására szánt 50 ezer Ft-nak megfelelő összeg eljutott rendeltetési helyére. Az erzsébetvárosi templom szükségleteire a gyűjtés tovább folyik és az összegek folyamatosan odakerülnek.

Az EÖGYKE székhelyén (Budapest I. Donáti u. 7/a) alatt megvásárolható *Ávedik Lukács Erzsébetváros monográfiája* c. műve (1896, Szamosújvár) fénymásolt kivitelben, 2 ezer Ft-ért. .

Emlékezzünk 1848/49 hőseire

A II. kerületi Örmény Kisebbségi Önkormányzat (lapunkban is közzétett) pályázatának díjazott tanulmánya - a szerzők munkájának befejező részét közöljük:

Nyéki Tamás - Tóth K. József

Az 1848-49 es események magyarörmény szereplői

Az első népképviselői országgyűlés szelektált emlékhelyei:

Pesten 1848 július 5-én nyitották meg az első népképviselői országgyűlést a klasszicista

Redoute-ban. Ekkor lett korjegyző Zichyfalva örmény származású képviselője, *Dániel Pál* is. Az eseményt a mai Parlament épületének képviselőházi üléstermében is freskó őrzi. A Redoute-ot 1849 májusában a budai vár parancsnoka, *Hentzi* sok más pesti épülettel együtt szétlővette, helyén 1859-64-ben épült fel a romantikus stílusú Vigadó, *Feszl Frigyes* tervei alapján. Az országgyűlés, miután 1848 végén, 1849 elején Debrecenbe menekült, a hajdú főváros híres Református Kollégiumának oratóriumában kapott helyet. Ma az ottani padokon kicsiny réztáblákon olvashatóak a képviselők nevei.

A néphez és bajtársaikhoz hű örmény képviselők Debrecenben ugyanúgy kivették a részüket a munkából, mint Pesten, majd végül Szegeden. Nagyban segítettek az április 14-i függetlenségi nyilatkozatot és a detronizációt is.

Szegeden az Oskola utca és a Tömörkény utca felé vezető árkados átjáró által határolt területen állt 1964-es lebontásáig az 1840-es évek elején megnyitott fogadó, amelyben Szegeden járva Széchenyi és Kossuth is többször megfordult. Egy helyi legendárium szerint Petőfi is járt itt 1849 júliusában, de Zoltán fia valóban rendszeresen itt uzsonnázott 1866-ban, amikor a szegedi piarista gimnáziumba járt. Amikor Szeged lett a szabadságharc fővárosa, az ide érkezett országgyűlési képviselők ebédlőhelye lett az Arany Oroszlán, így a köztük érkező örmény származású képviselők is. A fogadó 1884-ben szűnt meg, utána lett belőle a szintén híres Kecsketrafi.

A mai szegedi Városháza helyén álló egyemeletes régi Városháza 1805-re készült el klasszicista barokk stílusban. A homlokzati főfalra épült tornya mögött volt a városi közgyűlés terme, amely 1849 júliusában az országgyűlés ülésterme lett. Akkor az épület számos szobája szolgált az országgyűlés céljainak. Így pl. a főjegyzői hivatalban ülésezett az Országos Kegyelmi Főtörvényszék. A képviselőház két nyilvános és négy zárt ülést tartott Szegeden. Maga Kossuth nem vett részt a tárgyalásokon. Az itt ülésező képviselők, így az örmény származásúak is, ebben a közgyűlési teremben fogadták el a zsidóemancipáció törvényét és az országos határozatot a nemzetiségi kérdésről (amely jogilag teljes értelemben nem volt törvény). Az 1879-es nagy árvízkor megroggyant és megrongálódott épületet *Lechner Ödön* bontotta le, illetve építette fel újra a régi alapokon és anyagainak felhasználásával 1882-83-ban historizáló, neobarokk stílusban.

Néhány csataemlékmű

Piski (ma Simeria, Románia) 1849 február 9-én *Bem* tábornok itt aratott döntő fontosságú győzelmet az öt január óta folyamatosan üldözött *Puchner* altábornagy felett. A magyar sereg előhada a Piski falu nyugati felénél húzódó Sztrigy folyó mögött volt állásban, ahol a kulcspontra az országút Sztrigyen átvezető szakasza volt, egy széles fahíd. A reggeltől késő délutánig tartó heves csata központja mindvégig a híd és környéke. A csatában *Czetz* alezredes is részt vett. Először Déva felől érkezve dandárával a legjobbkor segítette meg a már-már visszavonuló csapatokat, majd a végső szakaszban a megfutamodott magyar sereget állította meg és fordította vissza, hogy aztán az újra bátorságra szert tévő honvédek rövid idő alatt visszatérjenek a hídra, és szétverjék *Puchner*t. A híres fahídnak ma már csak a cölöpjei láthatóak alacsony vízálláskor, a modern hídtól jobbra.

A csata emlékére a múlt században vaskerítéses obeliszket is állítottak, de ez ma már nem áll. Piskinél esett el a tragikus sorsú kolozsvári örmény Szentpéteri fivérek legfiatalabbja, Ferenc, aki a 32. zászlóalj hadnagyaként áldozta életét a magyar szabadságért. Mind Imre, mind Miklós bátyja századosként halt meg, az előbbi Nagyszeben 1849 március 11-i bevételkor, az utóbbi pedig egy csatában szerzett sebében.

Havasnagyfalva (ma Marisel, Románia) - 1849 július 6-án ezen falu közelében folyt az a

tragikus csata, amelyben *Vasvári Pál* elesett. Nicolau Corches román felkelő tribun egységével itt kerítette be a négy századnyi Rákóczi-szabadcsapatot és társégeit, melyeket Vasvári vezetett.

A túlerőben lévő felkelők teljesen szétverték és lemészárolták a magyarokat, a Rákócziakból csak egy századnyi honvéd élte túl a csatát. Itt esett el a 49-ik tartalék zászlóalj főhadnagyaként az örmény *Szarukán János* is. A csata emlékműve, egy kereszt a halottak közös sírja felett a Gyalui-havasokban, a Funtinel-fennsíkon található, Gyalu községtől délnyugatra, a Meleg-Szamos vízzáró gátjaitól felfelé, a Bélés-patak felett.

Temesvár - Az itteni várat 1848 október közepétől egészen az 1849 augusztus 9-i temesvári vereségig ostromolták sikertelenül a honvédcsapatok. A várórség egyik sikeres kitörésekor vesztette életét *Lukács István* 28 éves nagyváradi tüzérfőhadnagy, aki talán a szintén nagyváradi *Lukács Dénes* tüzérezredes öccse lehetett. Ma Temesváron három tömegsír található, amely számításba jöhet a főhadnagy sírjaként. A gyárvárosi és szabadfalvi temetőkből lévő sírokon egyaránt fehér obeliszk emlékeztet a halottakra. A józsefvárosi temető sírján sárga lánckerítéssel övezett szürke obeliszk utal a tömegsírra.

Egyéb, örményekhez kapcsolható emlékhelyek:

Ompolygyepü (ma Presaca Ampoiului, Románia) - A vasútállomás előtt Pax feliratú, hatalmas fekete obeliszk emlékeztet a 645, előző nap Zalatnáról elmenekült és lefegyverzett civilre és nemzetőrre, akit 1848 október 24-e hajnalán legyilkoltak. 1899-ben az örmény származású *Lukács Béla* pénzügyminiszter állíttatta, mivel a mérsárlás során itt halt meg apja, *Lukács Simon* birtokos, anyja, *Gaál Teréz*, István és Simon bátyjai, Teréz és Eleonóra nővérei és nagybátyja. A másfél éves csecsemőt román dajkája mentette meg és nevelte egy ideig.

A budapesti Kerepesi temetőben nyugszik két örmény származású volt honvédtiszt is. *Kövér Lajos*, a 36. zászlóalj hadnagya volt, aki 38 évesen halt meg mint ügyvéd és író (29/1. parcella 1.sor - 9.sír). *Gajzágó Salamon* (1830- 1898.) Széchenyi mellett volt joggyakornok, majd 18 évesen honvéd lett a Zrínyi-szabadcsapatban, illetve a belőle szerveződött 35. zászlóaljban.

Egysége nagy részével együtt 1848 december 30-án a Komárom-Esztergom megyei Móránál esett fogságba, ahol 1873-ban egy kis emlékoszlopot is állítottak a csata emlékére. A nyugalmazott számvevőszéki elnökként elhunyt Gajzágót a 30. parcellában helyezték végső nyugalomra.

Amikor 1848. március 15-én ő is elkísérte az országgyűlés küldöttségét Bécsbe, a Seilergasse 14. szám alatti (rég számon: 1086) Hotel Frankfurtban szállt meg ő is, amely akkor a "Stadt Frankfurt" nevet viselte. A forradalom alatt a Bécsbe érkező magyar polgárok és politikusok nagy része is itt szállt meg egészen szeptember végéig (pl. az országgyűlési küldöttség szeptember 18-án, és Batthyány miniszterelnök a hó legvégén). Amikor 1848. március 17-én a pozsonyi, emeletes Zöldfa fogadó erkélyéről bejelentette a készülő törvényeket és a jobbágyfelszabadítást, a fáklyás menet egyik szónoka Gajzágó lett. Az 1879 és 1918 között Kossuth nevét viselő téren a fogadó Nemzeti Szálló, majd később a Magyar királyhoz címzett hotel lett, végül az 1930-as évek elején átalakították a ma is meglévő Carlton Szállóvá (ma námestie Hviezdoslavovo). A híres erkély az átalakításkor kőkonzolostól Magyarországra került a Parlamenti Múzeumba, majd 1945 után Ceglédre.

Hosszas méltatlan kezelés után 1996 szeptember 22-én avatták fel az erkélyt a református templom melletti kis téren felújítva és megszentelve.

(vége)

Egy idézet októberre:

"A beköltözött örmény családok száma a háromezret alig haladja meg. Ha én meg nem írom e szükséges munkát, az utónemzedék merem állítani - alig ha megírhatja; mert nem lesz abban a kedvező helyzetben."

(Szongott Kristóf "A magyarhoni örmény családok genealógiája" Szamosújvár, 1897 – 9. oldal)

Dr. Gajzágó Aladár

Az Unió születése (folytatás előző számunkból)

"Erdély mindazon törvényei, melyek az erdélyi területen és a korábban úgynevezett magyarországi részeken a bevett vallásfelekezetek, egyházak és egyházi hatóságok vallásgyakorlati s önkormányzati szabadságát, jogegyenlőségét, egymás közti viszonyait, s illetőleg hatáskörét biztosítják, nemcsak sértetlenül fenntartatnak, hanem egyszersmind a görög és örménykatolikus, és a keleti-görög szertartású egyházakra is kiterjesztetnek."

Érdekes hozzászólása volt Hosszú József, mócsi (Kolozs megye) választókerületi, Deák-párti képviselőnek, aki azzal kezdte beszédét, hogy ugyan mind Macelláriu, mind Rannicher képviselők az unió törvényességét és szükségszerűségét elismerik, ennek ellenére sem a benyújtott macelláriui határozati javaslatot, sem Rannicher indítványát nem támogatja. Az elsőt azért nem, mert Erdélyben gyűlés nem hívható össze, ami eredményre vezetne s ez nem lenne más, mint az 1865. évi kolozsvári országgyűlés folytatása. Újabban ugyanis három vélemény létezik. Vannak uniót szívből pártolók, vannak uniót ellenzők s léteznek, akik feltételes uniót kívánnak. A másodikat azért nem, mert a kérdés, amit a minisztériumnak figyelembe kellene vennie, hogy olyan törvényjavaslatot terjesszen be, mellyel mindannyiunk meg lenne elégedve. Érdekes példákat is hozott fel. Pl. „Mit kívántak a szászok 1848- és 1865-ben, mit kívántam én?” A szászok kívánták, hogy maradjon minden úgy, mint volt 700 év óta, azaz maradjon meg a régi privilégium. Mit kívántam én? „Miként fogja a minisztérium e két ellentétes követelést kielégíteni? Képes-e olyan törvényjavaslatot előterjeszteni, mely a privilégiumokat is fenntartja, és a jogegyenlőséget se bántsa. Én hiszem, hogy nem. (Helyeslés.)”

Hosszú képviselő salamoni döntést hozott: általánosságban elfogadta a tárgyalás alatt lévő törvényjavaslatot, de a részletes vitában kifejtéi kételyeit.

Éles vitát hallhattak az ülésen résztvevők *Borlea Zsigmond* ügyvéd, nagyhalmágyi (Zaránd megye) választókerületi, parlamenten kívüli radikális pártállású képviselő és *Gajzágó Salamon* levezető elnök között. Borlea hivatkozott a délelőtti ülés szomorú eseményeire és annak a véleményének adott hangot, hogy a házban fel vannak izgatva a kedélyek s ellenszenv uralkodik. Ezt a felkiáltások tagadták. Hivatkozott Bortea az általuk szerkesztett és beadott határozati javaslat indoklásában *Macelláriut* megzavarták beszédében, aki kénytelen volt végül a szótól elállni. *Tiszkú Ábrahám*ról ismert, hogy nem tud magyarul, ezért a beszédeit olvassa. Most, amikor jegyzékeit tekintette, közbekiáltások hangzottak el, hogy az elnök utasítsa rendre és figyelmeztesse a házszabályhoz, ami szerint nem olvasni, hanem

beszélni kell. Így helyeslés mellett elállt a szótól és a termet elhagyta. Ezekre való tekintettel Borlea bejelentette, hogy a törvényjavaslat általános és részletes tárgyalásában nem vesz részt. Végül hozzátette, hogy a kolozsvári országgyűlésen az 1848. I. törvény az uniós törvény „éppen ily körülmények, pressziók mellett s felizgatott keblekkel hozatott”.

Tisza László képviselő hozzászólása igen pozitív volt és jó szolgálatot tett: „Én, bízva a t. ház lelkesedésében, bízva abban, hogy a frigy, mely régebben megkötetett, ma részletes alkalmazására nézve is törvénybe iktattatik, erősen bízom abban is, hogy e szent frigy soha többé a fergeteg sem ingathatja meg.” Jó szolgálatot tett, mert felvilágosította a kételkedőket, a vakmerő híresztelőket, hogy az erdélyi országgyűlés uniós törvényét nem szentesítették. *Tisza László* így tájékoztató: “Ugyanis Ófelsége, Ferdinánd 1848. Július 12-től az erdélyi országgyűlést felosztó leiratában szóról szóra ez mondatik: Az általunk kegyelmesen helybenhagyott törvénycikkeket szokott modorban legfelső aláírásunkkal már szentesítettük.” A bécsi császári levéltárban egy ilyen hiteles eredeti példány máig is látható. Beszéde többi részében megjegyzéseket fűzött *Rannicher* képviselő állításaihoz.

Petkó Lázár (ügyvéd, vajdahunyadi választókerületi, parlamenten kívüli radikális párti) képviselő feltette a kérdést, hogy olvashat-e, különben el kell álljon a szótól. Végül is olvashatta hozzászólását, miután *Bónis Sámuel* képviselő hozzászólott, hogy a szabályok ugyan tiltják az olvasást, de ha valaki menti magát, hogy nyelvünket nem érti tökéletesen, el lehet a szabálytól tekinteni. *Petkó Lázár* élt is vele. Véleménye szerint az uniót ráerőszakolták a népre, így nem verhet gyökeret. Pártfogásába vette *Macelláriut* és kijelentette, hogy nem járul hozzá a törvényjavaslat elfogadásához, mert az homlokegyenest ellenkezik a román nemzet jogos igényeivel.

Zeyk Károly lemondott szólási jogáról és kérte, hogy hasonlóan tegyenek, akik szívükön hordják a törvényjavaslat részletes tárgyalását, hogy minél hamarabb törvénnyé válhasson.

Petkó képviselőhöz hasonlóan nem fogadta el a törvényjavaslatot *Bohathi Sándor* román ügyvéd, Doboka, Radna (Naszód) választókerületi Deák-párti képviselő, aki jelen volt az 1848. I. törvénycikk megszavazásánál, de nem akarja, hogy ez a törvény éppen olyan fájdalmakat okozzon, mint az említett. „Én ezen törvényjavaslatot nem tartom minősítve arra, hogy alapján elérjék az úttalan forrón óhajtott cél, hogy az egyesülés a szívekben s az érdekekben legyen, nem csak a törvényben.” Rátért: *Balázsfalván* nem az unió ellen voltak, hanem azt kérték, hogy először a román nemzet egyenjogúsága mondassék ki.

Az ülésen ismét felszólalt a belügyminiszter, aki elnéző volt az olvasással szemben, még akkor is, ha türelmünket próbára akarná tenni. Beszédében jelezte, hogy az ország erősen kívánja az unió részletes szabályozásának pozitív befejezését. Ezért a törvényjavaslat előterjesztésének bővebb indoklását fölöslegesnek tartja. Majd hangsúlyozta, hogy miután a javaslat törvénnyé válik, Erdély sajtósági viszonyai miatt még hosszú időnek kell eltelnie, hogy az unió tökéletesen és véglegesen befejeződjék. Végül felkérte a képviselőházat, hogy a törvényjavaslatot részletes tárgyalás alapjául fogadják el, annak az indítványnak a mellőzésével, amely a tárgyalás elhalasztását célozza. Felhívta a hozzászólókat, hogy minden fölösleges szót mellőzzenek, amely nem tartozik szorosan a tárgyhoz.

A belügyminiszteri hozzászólást *Binder Mihály* tanácsos Deák-párti, újgyházi képviselő kissé kihívó hangú megnyilvánulása követte. Úgy állította be, hogy neki nem szólt a belügyminiszteri felszólítás, mert ő nem kívánja, hogy létrejöjjön a törvény. Szavai csupa elmarasztalást tartalmaztak, előhozta, hogy Deák Ferenc indítványa alapján 1866 tavaszán, amikor az erélyi képviselők a házba kerültek, bizottságot küldtek ki az uniós törvényjavaslat részére adatgyűjtésre. Ezt Erdély lakossága is örömmel vette. „Sajnálattal kell azonban

mondanom, hogy azon bizottság nem csinált semmit, és pedig egy egész és háromnegyed éven át, még oly időben sem, amikor a t. ház nem igen volt elfoglalva...” „De azt szeretném tudni, hogy létezik-e legalább egy ülésének jegyzőkönyve? S miért nem csinált semmit a bizottság? Miért nem tartott üléseket? Miért nem tanácskozott?” (A képviselőházban e megállapításokat sajnos nem lehet cáfolni, miután nem állnak rendelkezésre források, de valóban elgondolkodtató az esetleges vádszerző.) Majd visszaemlékezett 1867 decemberére, amikor *Deák Ferenc* felszólalására léptek az unió kérdésében, miután a kormány úgy nyilatkozott, hogy a nemzetiségi egyenjogúságról szóló törvény elkészítését is az említett bizottságra bízta, de az uniós törvényt maga akarja elkészíteni. A kormány azonban ugyan el lehetett foglalva és a kérdés sem volt részére égető. Erdély az országgyűlésben képviselve volt, a központi kormány alatt állt és még egy királyi biztossal is el volt látva. Binder Mihály Rannicher indítványát pártolta.

Binder felszólalását *Wlád Alajos* román ügyvéd, nagyzorlenci (Krassó-Szörény megye) választókerületi, radikális, majd Deák-párti képviselő hozzászólása követte, aki szintén aláírta a Macelláriu-féle határozati javaslatot. Hozzátette, az abban foglalt indokok nem az övéi. Az ő kiindulási alapja a törvényesség. Elfogadta a két uniós törvényt, amelyek ugyan az egyesülést kimondták, de nem szabályozták és nem tartották be illetékesség vonatkozásában a törvény világos rendelkezéseit. Emlékeztetett az 1866. február 19-i XXVI. országos ülésre, amelyen kinevették, amikor azt mondta: „egyike vagyok azon kevés intelligens románoknak, kik az uniót pótolják.” Ma is az unió barátja vagyok, mert az magyarnak és románnak is érdekében áll. Szólt a két erdélyi országgyűlésről, az 1863-as szebeniről, valamint az 1864-es kolozsváriról és feltette a kérdést: miért ne lehetne harmadik is?, amit az azóta megkoronázott fejedelem hívna össze. Majd hitet tett a Macelláriu javaslat második részében foglaltakra, nevezetesen arra, hogy a felelős kormányt utasítsák, hogy az 1848. VII. törvény értelmében Erdélyen újabb országgyűlést hívjon össze az uniós kérdések érdekében, amit az utána következő közös országgyűlésen megvitatnának.

Ezt *Berzenczey László* marosi választókerületi, balközéppárti képviselő felszólalása követte, aki a központi bizottság munkálatát teljes terjedelemben üdvözölte és pártolta. Beszédéből érdemes kiemelni a következőket: „... azt hiszem, a történelem bizonyossága szerint a románok politikai nemzeti életének első jelszava volt az unió, az unió Magyarországgal, azóta kezdik szabadságukat kapni, mióta szó van az unióról (helyeslés). Az unió Magyarországgal adta meg legelőször a románok nemzeti önállóságát (helyeslés). Unióval biztosítatik nemzeti életük, és bizonyára az unióban lesz meg jövőjüknek és nemzeti kifejlődésüknek fő alapja (élénk helyeslés).” *Berzenczey László* bírálta Macelláriu képviselő elképzelését, aki ugyan akarja az uniót, csak hogy szerinte Erdélynek és Magyarországnak is külön országgyűlése legyen. „Hát ez nem szeparatizmus?”

Babes Vincze szászai (Krassó-Szörény megye) választókerületi, parlamenten kívüli radikális párti képviselő menti a beadott határozati javaslatukat, amely nem tagadja meg az uniót, sőt elismeri annak szükségességét, de felszólítja a t. házat, méltóztatnék figyelemmel lenni a nép, az erdélyi nép, a román nemzet szavára is. Majd így folytatta: „az erdélyi nép, legalább az erdélyi román nemzet, soha megelégedve nem volt, nem lehet az unióval, vagy legalább az unió kimondása és annak keresztülvitelének módozataival. Ezt tagadni nem lehet, és ez iránt van panasz és kifogás.” „... hasznosabb lenne úgy Erdélyre, mint Magyarországra nézve, úgy a magyar, mint a román nemzetre nézve, ha az unió egyformán jönne létre, mint létrejött az Magyarország és Horvátország közt; igaz, az unió és nem fúzió volna, de benne mindenesetre áldás volna.” Végül a határozati javaslatokat ajánlotta!

Trauschenfels Emil brassói választókerületi, parlamenten kívüli mérsékelt nemzeti párti képviselő első szavaiban azt fejtette ki, hogy a törvényjavaslatból törvény legyen. Hangoztatta, hogy nem a magyar fajhoz tartozik, ő szász. Kifejtette, hogy a szász nemzet

őszinte örömmel fogadja a törvényjavaslatot, amely a két országot végleg összeköti. Az utolsó erdélyi képviselő, *Puskárin János* lovag, Deák-párti, lisszai (Fogaras megye) választókerületi, tanácsos foglalkozású, példákat mondott Magyarország és az ausztriai birodalom tartományai között, a Horvátországgal történt egyezkedésre; miért ne lehetne ez az unió is sikeres? „Óhajtottam volna tehát, hogy ha az erdélyi unió szabályozásának részleteit hasonló kiegyezkedési úton lehetett volna elintézni.”

Végül *Csengery Imre* előadó élt a zárszó jogával. Csak egy példát hozott fel. „Azt, hogy a nap fénylik és világít, tagadni nem lehet. És mégis van az emberiségnek két osztálya, amely ezt nem látja, az egyik a vak, kinek tehát érzéke hiányzik; a másik az, aki behunyja szemét, és így önként nem akar látni (helyeslés). Haszontalan munka volna, ha bármelyiket e két osztály közül oda akarnák vinni, hogy lásson és megvilágosodjék.” Végül ezzel zárta hozzászólását: „Erdélyek és Magyarországnak régen együtt vert a szíve, mielőtt a test eggyé vált volna is (Igaz!). Bennünket, Erdélyt és Magyarországot, egyesít a rokonszármazás és rokonnér; egyesít a közös érdek és cél; egyesít a közös barát és ellenség; egyesít a közös múlt és közös jövő. Ezen ellen, és így Isten és a természet rendelkezései ellen, embernek küzdése hasztalan (élénk helyeslés).”

Gajzágó Salamon elnök kérte azokat a képviselőket, akik a központi bizottság által előterjesztett törvényjavaslatot, amely Magyarország és Erdély egyesítésének részleteit szabályozza, általánosságban elfogadják, méltóztassanak felállni (megtörténik). A ház a törvényjavaslatot a részletes tanácskozás alapjául elfogadta. Ezt követően az összes szakaszt egyenként felolvasták, amelyeket elfogadtak. Álljunk meg a 14. szakasznál! *Paiss Andor* jegyző olvasta e szakaszt, amire *Simay Gergely* így reagált: „Ez azon szakasz, melyet bátor voltam a t. ház figyelmébe ajánlani, midőn az imént módosítványomat előterjesztettem. Módosítványom sokkal egyszerűbb, sokkal inkább a törvényben gyökerezik, semhogy indokolnom kellene. Egyenesen folyik a 48-i törvényeknek magyarországi XX. és erdélyi IX. cikkéből, és a különböző szertartású egyházak jogegyenlőségéből. Ha tehát ezen törvényjavaslatban is kifejezett törvénynek eleget akarunk termi, ezen módosítvány minden esetre a szövegbe felveendő (helyeslés).” *Paiss* jegyző tovább olvasta *Simay* módosítványát: „Ezen szakasz 8-ik sorában ezen szó után: „görög” iktatandók ezen szavak: „és örmény” (helyeslés).” Gajzágó Salamon elnök ezek után feltette a kérdést: „Elfogadja a t. ház ezen szakaszt *Simay Gergely* módosítványával? (Elfogadjuk!)” Elfogadtattott.

A képviselőház CCCXXX. országos ülésén 1868. december 2-án az előző napi levezető elnökökkel szintén több napirendi pontot tárgyalt.

Gajzágó Salamon elnöklete alatt történt meg az erdélyi unió részletes szabályozásáról szóló törvényjavaslat végleges megszavazása. A kormány részéről *gróf Andrássy Gyula* miniszterelnök, *Lónyai Menyhért*, később *Gorove István* és báró *Wenckheim Béla* miniszterek vettek részt.

(folytatjuk)

Mikor született Gajzágó Salamon?

Amikor Gajzágó Salamon 1898. március 9-én örökre lehunyta szemét, magyar közéleti szereplőknél csak kivételesen adódó harmonikus, magasra ívelő életpálya ért véget. Szorgalmas jogi, gazdasági és irodalmi önműveléssel és igényes szellemi alkotómunkával eltöltött élete sok tekintetben jelképezi a feudális kötöttségekből lépcsőről-lépcsőre, hol békésen, hol véres harcok árán szabaduló, modern, polgári Magyarország fejlődését. Találónan írta a Szabadelvű párt napilapja a *Nemzet* 1892. szeptember 27-i számában megjelent, a nyugalomba vonuló Gajzágó Salamont méltató cikkében: „Bizonyos, hogy az egyéni jeles

tulajdonságokon kívül a körülmények szerencsés találkozása is kell ahhoz, hogy egy-egy joggal sokat ígérő életpálya beváltsa ígérését”.

Gajzágó Salamon, ha válaszút elé került, szerencsésen választott. Amikor a sors döntött helyette: kegyes volt hozzá a sors. Szülei, *Gajzágó Lukács* és *Gáll Terézia* 1815-ben költöztek Szamosújvárról Pásztópusztára, Turkeve közelébe, olyan korban, amikor nekilendült az alföldi marhakereskedelem. A törekvő örmény kereskedőcsaládok határtalannak érezték a jövő lehetőségeit. Ezt a hitet jelzi a Gajzágó-család örvendetes termékenysége is: az *Arménia* 1889. 1. számában közölt adat szerint a 44 éves korában elhunyt Gáll Terézia 18 gyermeknek adott életet (közülük hat korán elhunyt). A népes családból Salamon Szamosújvárra kerül elemi iskolába, majd Szolnokon tanul, főiskolát Pozsonyban végez. Lelkesen hallgatja Horváth István történeti előadásait, de annak romantikus túlzásait a maga Erdélyből hozott reális szemléletével ellensúlyozza. Alig 20 évesen egyik szervezője a pozsonyi joggyakornokok (patvaristák) Pozsonyi Körnek nevezett egyesületének, amelynek *Szarvady Frigyes* után titkára lett.

1848. március 30-án a Kör kimondta feloszlását, tagjai többségükben Budapestre jöttek, beléptek a Radikál Körré alakult Ellenzéki Körbe, vagy a legradikálisabb Egyenlőségi Társulatba. Gajzágó Salamon támogatja *Perczel Mór* kezdeményezését, a Zrínyi szabadcsapat szervezését, amely először nemzetőrszázalóalként alakult meg, majd megtartva a jellegzetes pirosajtókás kék atillát, 35. Zrínyi Honvéd Zászlóaljja szerveződött. Gajzágó Salamon 1848. október 15-től alhadnagyként vesz részt a Perczel Mór irányította honvédalakulat harcaiban, míg december 30-án, a szerencsétlenül végződött móri csatában a császári seregek fogságába esik. (Később életrajzai életének ezt a "radikális" szakaszát némileg hozzáigazítva a 67-es, kiegyezési szellemhez, csak annyit jegyeznek fel, hogy Pozsonyban Széchenyi István patvaristája volt).

Tíz hónapig ette a hadifoglyok kenyerét Königrätzben. Ekkor ismét rámosolygott a szerencse: elrendelték a hadifoglyok besorozását a császári hadseregbe. Gajzágó Salamont "szemmellátható testi gyengeség" miatt katonai szolgálatra alkalmatlannak minősítették. Menetlevelet és igazolást kapott, hogy köteles Turpásztóra hazamenni. A pásztói, majd némai földbirtokon töltött idő irodalmi tevékenységgel telt, míg a 60-as években megnyílt a közéleti szereplés lehetősége, Gajzágó Salamon megint helyesen döntött: amikor a Bécsből felkínált alkotmányrendezések nem feleltek meg a Deák Ferenc-féle feltételeknek, ő is visszavonul, nem megy el a nagyszebeni tartománygyűlésre. Csak 1866/1867-ben nyílik meg a közszereplés alkotmányos lehetősége, Szamosújvár képviselője ebből derekasan kiveszi a részét.

Az idők távlatából három ügy diadalra juttatásában ítélnék szerepét: a honvédek segélyezésének társadalmi megoldásában, az egyházpolitikai küzdelmekben (az egyház- és állam szétválasztásának végrehajtásában) és az állami számszék megszervezésében, melyet 22 éven át vezetett.

Élete alkonyán, 1892-ben lemondott számszéki elnöki tisztéről: nem lehet a számszék elnöke, akinek közvetlen családtagja miniszter lett! Gajzágó Salamon nagy álma teljesült: veje, *Lukács Béla* kereskedelmi miniszter lett, Salamon személyesen pedig főrendiházi tag. Itt mondta el azokat a beszédeket, amelyekben, hangsúlyozva katolikus hitét és meggyőződését, az u.n. egyházpolitikai törvényjavaslatok (polgári házasság, állami anyakönyvezetés, zsidó felekezeti egyenjogúsítás) elfogadását ajánlotta és diadalra juttatta.

Mivel nem volt szerencséje? Születésének évszámával. Vagy mondhatjuk úgy is: szerencséje volt, mert míg másnak csak egy van, neki - öt jutott!

Először a *Szongott* szerkesztette Arménia közölte az 1830-as évszámot, Gajzágó Salamon nem helyesbítette. A kézikönyvek, lexikonok mind átvették. A hadifogoly-elbocsájtólevél ("Certificat") 1827-et tüntetett fel, de valaki - más színű tintával - 1829-re változtatta. 1879-ben, második házasságkötésekor az anyakönyvben helyesen írták, hogy 51 éves, tehát született 1828-ban. A halotti anyakönyvben viszont az szerepel, hogy 69 éves, tehát 1829-ben született. Az Erdélyi Örmény Gyökerek szeptemberi száma ötödik változatként - 1818-at közöl. Ez nyilván nem az adatközlő Gajzágó Aladár lelkén szárad, hanem "félreütés". Hisz az adatközlő tőlem kapta a helyes adatokat tartalmazó okmányokat.

De hogy derült ki az igazság? Amikor a 30-as évek végén Édesanyámnak, Gajzágó Salamon unokájának igazolnia kellett származását, a turkevei plébános - legnagyobb meglepetésünkre - közölte, hogy az általunk megadott időpontban Gajzágó Salamont nem keresztelték, sőt ilyen nevűt egyáltalában nem kereszteltek Pásztópusztán, ill. a turkevei plébánián. Közölte a megadott időpont tájékán, (előtte, utána) kereszteltek nevét, amiből az derült ki, hogy 1828. február 2-án megkeresztelték az aznap született Sámuel Ignácot. Biztonság kedvéért 1973-ban újból elkértem a turkevei adatokat, ugyanazzal az eredménnyel! Hogy a dátum és keresztnévcsere mi okozhatta, rejtély.

Bár ez volna az egyetlen rejtély őseink életének titkai közt!

1999. október 7.

Macskásy Pál

Kolozsvártól - Kolozsvárig

Szülőföldem szép határa, megláttalak valahára és ezt nagyon köszönöm mindazoknak, akik ilyen csodálatos honismereti programokat kitalálnak, megszerkesztenek és megvalósítanak.

Ezekről a „barangolásokról” olvastam már a Füzetekben, természetes tehát, hogy vágyakozva izlelgettem a márciusi számban az ideitervet. A felsorolt városok, helységek között sok olyan akadt, ahol már 2-3 évtizeddel ezelőtt jártam, de talán, mert Illyefalva is közöttük volt, eszembe jutottak *Kató Béla*, az ottani legendás híri lelkipásztor: a régi rendszerben nem engedték meg, hogy a földrengéskor is megsérült erődtemplomot restauráltassa. Semmilyen egyházi jellegű épületet nem volt szabad emelni, felújítani. Miután néhány hónapig polgármestere is volt Illyefalvaiak, majd a református eklézsiák mintájára és szabályzata alapján Romániában elsőként megtartották a helyi demokratikus választásokat megszabadulván a „falubírója” foglalatosságából - hozzálátott az erődtemplom javíttatásának, hogy a nép érzékelje a változást, legyen önbizalma, merjen cselekedni

Családi összefogással gyűjtöttük a részvételi díjat, majd miután az EÖGYKE megbízásából az erdélyi örménymagyarokkal való találkozót magam is szerveztem - tehát dolgoztam - már nem hánytottam el, hanem hálás szívvel fogadtam az Egyesület anyagi segítségét, miszerint Baráti Társaságunk két tagjának buszköltségét kifizetik. „Szép szokás, jó szokás”, szívből köszönjük.

Budapestre, az indulás előestjére nagylányom vitt fel, így hát Gyulán is voltunk. Úgy emlékszem, a múzeummá alakított polgárház néhai tulajdonosai örmény származásúak voltak. A falon függő egyik családi kép, illetve családneveiből erre következtettem, csakhogy akkor még nem voltam „örményvírussal” kellően beoltott, s nem jegyeztem fel. De kérem, aki teheti, nézzen utána ott Gyulán.

A város megrendezte a Minden Magyarok VI. Néptáncfesztiválját, amelyen augusztus 19-23. között részt vett a szamosújvári Kaláka Néptáncgyűttes is. A rendezvény mottója: „Magyarok búcsúja az évezedtől”. Magyarország, a Felvidék, a Vajdaság, Erdély, Lengyelország, Kanada és Hollandia 16 néptáncgyűttese, több mint 500 személy vett részt a

város önkormányzata és az Erkel Ferenc Művelődési Központ által szervezett, nagyszabású paradén, amelynek főrendezője *Novák Ferenc*, Kossuth-díjas koreográfus volt. Nagyon szeretném remélni, hogy a legközelebbi, VII. néptáncfesztiválon a szamosújvári Kaláka együttes már örmény néptáncsal is megörvendeztetni közönségét, amihez ezúton is kérjük a szamosújvári gyökerekkel is gazdaggá tett *Novák Ferenc* segítségét.

Nézem a részletes útitervet, a jegyzeteimet... nem írhatom le minden gondolatomat és érzéseimet... Mert „Gyuri bácsi” magyarázatai, a kiválasztott versek, prózai szövegek, népdalok, népballadák, és zenei műalkotások méltán és illően egészítették ki a látványt, fogalmazták meg saját érzéseinket, gondolataimat, vagy frissítették fel, ha kókadni kezdtünk. Megpróbálok minden napból kiválasztani egyetlen élményt, a legkatartikusabbat, azt, amelyet soha nem felejték el.

Arad, a Vértanúk emlékműve. Itt még nem jártam eddig. Szégyellem magam a jóérezsű becsületes román barátaim helyett, azért a környezetért - diszkós vendéglő, sportlétesítmények, camping amellyel a világszabadság mártírjainak nyugalma igyekszik a „politika” megzavarni. De biztatom magam: *Dávid Ibolya* asszony, a magyar igazságügyminiszter megegyezett...

Megkoszorúzzuk az emlékművet, a versolvasónak elesuklik a hangja, nemzeti imáinkat sokan énekeljük könnyezve, s a Szózat után nagyon csendesen igyekszünk a busz felé.

„1999. szeptember 2-i ülésén a román kormány megtárgyalta és elfogadta a külügy-, a hadügy- és a művelődésügyi miniszter által beterjesztett határozattervezetet az aradi vértanúk emlékművének visszaadásáról az Assisi Szent Ferenc rendnek.” (Szabadság 1999. szeptember 3.). Hangzottak már el szélsőséges vélemények, például: az alkotást be kell olvasztani. Ezt éppen Adrian Nastase, a Romániai Társadalmi Demokrácia Pártjának alelnöke nyilatkozta itt Aradon. „Figyelembe kell venni az aradi lakosság véleményét” (Szabadság, 1999. szeptember 6.). Tovább is van, mondjam még? Nem, inkább reménykedem és bízom a diplomáciában és a józan észben.

Csodaszép tájak, a Nyugati Érchegység ormain várromok, a nap súrolja a fák lombját, a Maros vize folyik csendesen, s pilótánknak köszönhetően még napvilágnál megérkezünk Marosillyére.

Hihetetlen: a bástyát, amelyen az 1909-ben állított magyar nyelvű emléktábláról olvashatjuk, hogy itt született a Nagy Fejedelelem, a gyulaféhevári és enyedi kollégium alapítója, embermagasságú gyom, csalán övezi. Szégyellem magam. Az rajtunk múlik, hogy utat vágjunk a gyom között és rendezett sétány vezessen a bástyához, *Bethlen Gábor* születésének helyéhez, amelyet talán park vehetne körül..

„A fejedelem nem azt teszi amit akar, nem is azt, amit lehet, hanem amit kell” mondta. És mi? Enyedi diákok, Algyógyon táborozók, Déván otthonra lelő árvagyerekek, ti is, mi is, mi mind, ezt megtenni lehet is, kell is, csak akarni kell és pályázni műemlékvédelem és rendbehozatal témakörében! A Nagy Fejedelelem 1629. november 15-én halt meg. Halálának 370. évfordulóján vajon megemlékezünk róla? Ide kívánczik egy tanmese, címe: Csapatmunka.

Egyszer volt, hol nem volt, volt egyszer: Mindenki, Valaki, Bárki és Senki. Egyszer szóltak Mindenkinek, hogy akadt egy fontos munka, sürgősen el kell végezni. Mindenki biztos volt benne, hogy Valaki megcsinálja. Bárki megcsinálhatta volna, viszont Senki nem csinálta meg. Valaki nagyon mérges lett emiatt, mivel ez Mindenki dolga lett volna. Mindenki úgy gondolta, hogy Bárki megcsinálhatná és Senki nem vette észre, hogy Mindenki kerüli a munkát. Végül Valaki lett az, akit Mindenki okolt, amiért Senki nem csinálta meg azt, amit Bárki megtehetett volna.

A második nap nagy élménye a Székesegyház és *dr. Jakubinyi György* érsek úr, apostoli kormányzónk színes, átfogó magyarázata. Észre se vettük, hogy 150 perce hallgatjuk. Márton Áron emlékplakettjének koszorúzása után együtt énekelte velünk azt, ami ide illet. Aztán Algyógy felé számbavehettük, mi mindennek örülhettünk még e napon: hogy Vajdahunyad várát szépen restaurálják, hogy magos Déva vára romjaiban is büszkén vigyázza a völgyet és új lelki várat építő Kőműves Kelemeneknek sugall megoldásokat, hogy árva gyermekek házát kősziklára emeljék.

Sötétben érkezünk Algyógyfürdőre. A sok felemelő szépség feledtette az egyedülálló, különleges, épen megmaradt római fürdőt megtöltő mocskot, szemetet. Ezen a harmadik napon láttam meg szülőföldem szép határát. Most is velünk volt az Isten, gyönyörű időben vitt fel a libegő a Bilea katlanhoz, még a Fogarasi havasok 2 ezer méteres csúcsairól is felszállt a köd, szavakkal alig kifejezhető szépség tárult elénk.

Nem készítettem fényképet. A retinámon megmarad és nem halványul, nem mosódik el soha. Szép, sokszínű palát viszont hoztam magammal, hogy az ezeréves határ köveivel jelezzem az utat, melyet még ezután megtennem adatik. Számomra az erdélyi vendégszeretet nem volt újdonság. Szorongtam egy kicsit, vajon az örménymagyarok találkozására hányan jönnek el? Sikerült-e megmozgatnom a médiát?

Minden szorongásom mellett nagy örömmel nyugtáztam, mennyi minden épült, szépült Prázmáron, Illyefalván, Sepsiszentgyörgyön, milyen gazdag a kiállítási anyag a Székely Nemzeti Múzeumban, de leginkább mégis az árkosi találkozó foglalkoztatott. Csak akkor feledkeztem meg erről, amikor a libegő felvitt a csúcsra, s a valamikori Árpád emlékmű közelében lévő kilátóról néztem Brassót, a Cenk alatti várost. Csodaszép látvány. Egy letarolt hegygerinc csupaszon éktelenkedett a láthatáron. Mi az? A libegő irányítója - magyarul jól beszélt - elmondta, hogy Ceausescu szobrát tervezték oda, körötte a román fejedelmekkel... Brassóból hatan csatlakoztak hozzánk örménymagyarok, hogy részt vegyenek az árkosi találkozón, Sepsiszentgyörgyről csak hárman. Le voltam törve, de amikor befordultunk a néhai *Szentkereszty Béla* báró kúriájának udvarára, már kezdtem mosolyogni, nemcsak a lovas székely legényeket látván, akik szüreti bálra hívogattak este 9-re, hanem a kiskocsikat is megpillantva, s Baráti Társaságunk tagjait, akik nemcsak Szentgyörgyről, de Kézdivásárhelyről és Illyefalváról is érkeztek, sőt később Szecselevárosból is egy fiatal pár. Végül 45-en voltunk és nagyon örvendeztünk. Őszintén sajnáljuk, hogy a csíkiakkal nem sikerült együtt lenni. Az újjáalakult Szentháromság Egylet ugyanis éppen azon a napon tartotta találkozóját Csíkszépvízen.

Kölcsönösen invitáltuk egymást, de mindkét rendezvényre hónapokkal előre megkezdtük a szervezést, egyiket sem lehetett elhalasztani. Ezért is fontosak az együttműködési megállapodások, hogy az egybeeséseket elkerülhessük és egymás rendezvényein résztvehessünk.

Zsúfolódnak az élmények. Az ötödik napból nem tudok egyetlen pillanatot kiválasztani, hiszen azt, ahogyan Kézdivásárhelyt az egész Erdély népviseletében pompázó Zsuzsi és Andris babák, valamint *Incze László* múzeumigazgató úr fogadott bennünket, majd délutánra *Bogdán Évával* megszervezték ott is a minitalálkozót - szőlővel és lágykenyérrel - azt nem lehet kihagyni a beszámolóból, de *Róth István* bácsit sem, aki 88 éves, mégis lelkesedéssel és örömmel ismételtette kérésünkre az örmény Miatyánkot és úgy hasonlított a csíkszépvízi *Zakariás Péter* bácsira, hogy először azt hittem ő jött el Kézdi-re...

Na és a pisztráng és Csernáton.

A mai - szeptember 22-i újságban olvasom: Negyedszázados a Csernátoni múzeum. Pár nappal - héttel ezelőtt kezembe került a néhai „Dolgozó Nő” egy régi 1978-as száma, amelyben *Sylvester Lajos*, akkor a sepsiszentgyörgyi színház igazgatója, a falu szülötte így vall: „Ez a múzeum is úgy született, mint mifelénk valamennyi: egy vidék lakói megelégedvén a hagyományait herdálók közönyét, halomba hordták és múzeumi tárlókban-

termekben tanúskodásra szólítják eleink anyagi és szellemi kultúrájának maradványait.”

Csernátonban *Haszmann Pál* nyugalmazott tanító fél évszázados, megszállott gyűjtőmunkája, az ezt öröklő két ifjabb Haszmann - Pál és József, a sepsiszentgyörgyi múzeum és baráti köre, a csernátoniak buzgólkodása a falusi múzeum fogalmát tágító, gazdagító tájmúzeumot hívott életre a község számos udvarházainak egyikébe, a „Domokos Gyula – félébe”, amelynek valaha Jókai is vendége volt. A múzeum a község határában feltárt őskori és még a régész ásójára váró karai székely település anyagából, a község zaklatott múltjának írásos bizonyítékaiból, ezernyi néprajzi tárgyból, az egykori népi foglalkozások, a hagyományos szövés-fonás emlékeiből, félszáz tulipános ládából és festett bútorból állt.

Helyet kaptak a község nagyjai: *Bod Péter*, a XVIII. századi irodalomtörténet író, *Pánczél Dániel*, a Magyar Mercurius szerkesztője, Mikes leveleskönyvének első értékelője, *Csernátoni Cseh Lajos*, híres múlt századbeli publicista, *Cseh Károly* balneológus szakíró és az ezermester *Végh Antal*, *Gábor Áron* ágyúöntő társa. Nem holt tárgyak temetője ez, hanem az egykori hasznosra, szépre szomjazók szándékait őrzi fakuló emlékezetünkben. Önismeretünk, méltóságérzetünk kimunkálására ösztönző, tettekre sarkalló hajlék. Szépül, épül, gazdagodik, élettel van tele. Valóságos kis falu a faluban, még táborok, kézműves tanfolyamok, népfőiskola is működik, egyik rendezvény a másik után. Ottjártunk alkalmával *ifj. Haszmann Pál* mesélte, hogy reggeltől estig dolgoznak... Látszik.

Számunkra, kolozsváriak számára elkövetkezett a barangolás utolsó napja. Fehéregyháza, Segesvár, Erzsébetváros, Berethalom (szász erődtemplom - világörökség).

Lehet, hogy a közelgő elválás miatt, sok szomorúság töltötte el szívemet. Emlékhelyek, világörökség. Erzsébetváros néhány épülete, egy-egy utcarészlete is lehetne világörökség, maga az impozáns „sonka tornyú” örmény templom is, melyben alig találjuk a néhai ősök leszármazottait, mint ahogy rendezett szép falvaikat is idehagyták a századok és nagy gonddal épített erődtemplomaik nem védték, nem tartották meg őket őseik földjén....

Szép este a magyarfenesi vendéglőben, vidám búcsú reggel, integetés és ígéret, hogy jövőre veled ugyanitt.

Hazaérve felteszem a „humorfesztiválon” nyert kazettát, meg az „életmű”-díjat, elérzékenyülök, majd leveszem az egyik polcra *Makkai Ádám: Szomj és ecet* című kötetét (Amerikai Magyar Írók: Los Angeles, 1966.) és elolvasom azt a verset, amely régen sokáig reménységgel töltött el.

"Teremtünk egyszer,... Édesanyámnak, *Ignác Rózsának*, az Anyanyelve magyar, Rézpénz, Született Moldovában írójának.

TEREMTÜNK EGYSZER a messzi hegyek közt
hol negyed nappal korábban virrad a hajnal
sok pénzzel, erővel, vasakarattal
(bár most a többrétű nyomorban
kedves utazó, gondolom, mit se látsz ott -)
hol a havasi szél a fáradt beteget -
jókedvű reggeli kiáltás - gyógyítva járja át:
egy független, gazdag Transzilvániát
hol füvekben, fákban s a mozdulatlan földön
bűbájjal vert, mesék királya szunnyad az ősi ösztön,
hogy HAZA születhet ott, hol ősidőknek
eszményei a sírokból kinőnek
befestik kékre a SZÁSZ városokat
románnak hagyva a ROMÁNOKAT
s a MAGYAROKNAK a szépművés céhét,

hol a fiókba fulladt írásokat életre ítéli majd az élet
ORSZÁGOT, melyben a hármás lobogó alatt
irigylük majd a poros pestiek!
- az ész nagy, döntő diadalt arat
gyűlölet és átkos babonák felett...
Újakkal toldva a régi selejttét
így teszünk helyére minden szent követ;
s én lennék ebben a csodás kis országban
az Új-Világbeli Nagykövet.

Úgy tanultam, a hit kegyelmi ajándék. Sajnos, most úgy érzem, én nem részesültem ebből a kegyelmi ajándékból és nagy-nagy kérdőjelet teszek a vers után. De nem akarom szomorkás hangulattal zárni soraimat, s bevallom, hogy abban is lemérhető, mennyit gazdagodtam barangolásaink alkalmával, hogy sok olyan újságcikket is végigolvasok, amit eddig átugrottam.

Mert már hallottam valamit erről-arról, jártam itt-ott, láttam, megtapasztaltam ezt-azt. Tehát felfigyelek olyasmire, ami eddig nem érintett meg. „Mert nálunk nincs árnyékszék... Egy csodálatos erdélyi utazás árnyékos oldala” - ez nem az én szövegem, ez egy cím és egy alcím: "már csak útszéli bokrok, kukoricások jelentették a várva várt megkönnyebbülés színhelyét, ugyanis a következő töltőállomások, vendéglők, mellékhelyiségek állapota annyira undorító volt, hogy az előbbi megoldás sokkal esztétikusabbnak bizonyult.

Ideje lenne, hogy országaink civilizáltsági fokát nem magukról megfélemezett futballszurkolók viselkedése alapján mérnénk le (mint azt egy C.V. Tudor tette nemrég, aki biztosan nem hallott még az angol, olasz, német szurkolók viselt dolgairól!), hanem inkább mellékhelyiségeink színvonalán. Mutasd meg a WC-d , és megmondom ki vagy!” zárja sorait a levélíró és vele együtt:

B. Kovács Júlia

Benedek Katalin

Vágó és a Bem-Petőfi körkép

A címben megjelölt, kalandos sorsú vászon létezik, ám teljes valójában, hiánytalanul mégis bemutatathatlan.

Szerencsére *Vágó Pálról* (1853-1929), e körkép társszerzőjéről annál többet tudunk. Gyönyörködtetni akart, s tanítani ízlést, történelmet, etikát. Legjelentősebb történelmi festőink közé tartozik, ami a *Madarász Viktor*, *Székely Bertalan*, *Than Mór* nevével fémjelzett mezőnyben előkelő rang. München akadémikus modora, tanárai, *Benczúr Gyula* és *Wagner Sándor*, Párizs ragyogása, Jászapáti ízei színezték működését.

Következésképpen előkelő, tartózkodó stílusa lazult ugyan, de lényegében nem bomlott meg. A Jászság nem engedte el, s ő szívesen maradt.

Művei, hála Istennek, nem semmisültek meg, a családi hagyomány avatott őrzője jóvoltából. (*Dr. Vágó Pálné*, Judit asszony, a művész unokájának özvegye.) Vágót vonzotta a monumentális heroizmus. Őszinte realizmusa mellett megcsillantotta lélekábrázoló meditatív tehetségét. Tömegjeleneteiben, még a legádázabb harcok zivatarában is portrészzerűen tűnnek föl szereplői. Magyarul festett magyart, emberben, tájban és persze legendás lovaiban. Jobban, szebben paripa nem került még ecsetre. Hálásak is ezek az állatok. Dobogó patájuk nyomán a franciák nagy aranyérme, ezüstök, kitüntetések, s koronaként a Becsületrend termett. Az 1900-as párizsi világkiállítás szenzációját, *A huszárság történetét* országunkon vitték végig. Ő maga szerényen, pózok nélkül viselte kivételes helyzetét. Lázasan szötte és valósította meg terveit, melyeket a szabadságharc és a millennium motivált.

Így született meg a lengyeleknél *Erdélyi panorámaként* ismert, a Feszty-körképpel azonos méretű *Bem-Petőfi körkép*. Számos más címmel is illették, például: Nagyszebeni csata, Nagyszeben bevétele, Bem Erdélyben. Piktoraik, *Jan Styka* mellett, magyar részről *Vágó Pál*, *Spányi Béla*, *Margitay Tihamér*. Az előzményekhez tartozik, hogy Styka (1858-1925) a nemzeti hős, Kosciuszko Tádé raclawicei csatájáról szóló panorámáját 1896-ban Budapesten, a Városligetben, egy ideiglenes épületben közszemlére tette.

Pártos Géza műépítész javaslatára, a hely kihasználására még egy kép készült, magyar megrendelésre, mely a két nép együttes szabadságharcának állított emléket. Az előkészületekhez tartozott az erdélyi helyszín megtekintése, valamint beszélgetés a hajdani esemény résztvevőivel. Az óriási festmény a Nagyszebenért folytatott elkeseredett csatát ábrázolja, amikor már úgy látszik, hogy a magyar szabadságharcosok aratnak győzelmet. A leírt csata egy koratavaszi nap alkonyán játszódik, háttérben nagy síkság, a város körvonalai és a déli Kárpátok. Az indulás nehézségeiről Vágó Pált idézzük: "A Bem-Petőfi körképet tizenegy hónapi vajúdas után én vettem a kezembe, és az egyik állványról a másikra ugrálva, néhány nap alatt hetven-nyolcvan méter területet rajzoltam át, s két hónap alatt tökéletesen elkészítettem." (Részlet a Lippich Elek kultuszminiszteri tanácsoshoz 1899-ben írott levélből.)

Végül a Styka vezette lelkes művészgárda 3 hónap alatt teljesítette, amit vállalt.

Párhuzamosan közvetítették népek barátságát és egyidejű szabadságharcát 1898-ban, az 50.-ik évfordulón. Néhány évvel később ugyanezt láthatták Varsóban, aztán elkallódott. Kereskedelmi célokból kisebb színterekre és motívumokra vágta szét, értékesítették. A megcsonkított mű 5 részletét a tarnóvi múzeum őrzi, de jutott belőle Varsóba, Németországba és Amerikába is. 1985-ben, egy Bem-évforduló és szoboravatás alkalmából kezdték a lengyelek keresni és gyűjteni a töredékeket. A nézők csupán az egészről készült, elsárgult fényképet és az 5 tarnóvi darabot tekinthették meg. Azóta is tart a kutatás és a megtalált részek restaurálása. Napjainkra már tizenötre növekedett a számuk.

Az eredeti 15 méter magas és 120 méter széles alkotásból körülbelül 70 méter *Vágó Pál* keze nyoma. A figurálisok, így a legmozgalmasabb jelenet: a székelyek kaszás, fokossal felszerelt csapata harcol az orosz szuronyok ellen. A távolban egy útszéli feszület, talán az elkeseredett harc ellentételezéseként a békét, a megértést, a szeretetet hirdeti.

A további mozgalmas jelenetben a réten keresztül közeledő ellenséget a 24. honvéd zászlóalj fogadja, *Dzwonkowski* őrnagy vezetésével. Segítségükre siet a szakadékból felkapaszkodó 73-as székely zászlóalj, honvédek és subás újoncok csoportja. Háttérben, a magaslaton az orosz vezérkar élén *Szkarjatyin* ezredes.

A lengyel közgyűjteményben látható, Jan Stykától és honfitársaitól származó példányok ábrázolják a két hőst: a nyugodtan szemlélődő *Bem apó*t lovon és kocsin, az erdélyi asszonyoktól ajándékba kapott Rákóczi-karddal. Az ifjú *Petőfit* almásderes paripán, amint csákóját lengetve üdvözli *Bethlen Gergelyt*, Bem szárnysegédjét. Számunkra ezek a legbecsesebbek: Bem és Petőfi portréja. Találkozunk még csatajelenetekkel, várakozó hadtestekkel, az egyszerű, szürke köpenyben megjelenő Bem apó mögött felsorakozó, csillogó vezérkarral: *Czetz János* örmény származású tábornokkal, *Zarzycki* századossal, *gróf Teleki Sándorral*, *báró Kemény Farkassal*. A sor még folytatható.

A fentiekben Vágó Pál művészetéről megfogalmazott fejtegetések érvényesek ennek a műnek is minden részletére. A mester rajongott a lengyelekért, hősiességükért, nemzeti kötődésükért, talán azért, mert egy kicsit hasonlítanak hozzánk. Nem tartozunk a különösen szerencsés nációkhoz.

Vágó művészi ideálja *Jan Matejko* volt: "Tíz Matejkót óhajtok hazámnak és én is egy akarok lenni a tíz közül." Varsó is örülhetne egy Vágónak. A jáász festő a magyar hazaszeretet megtestesítőjét Petőfi Sándorban látta. Ismerte, szerette, illusztrálta verseit.

Már életében elkeresztelték az ecset Petőfijének.

Hisszük, hogy régi fényében találkozhatunk az elveszett-megkerült remekkel, és akkor újra közösen ünnepelhetünk lengyel testvéreinkkel.

Kolozsvár aradi fényei *(avagy: egy budapesti szerencséje)*

Tizenhárom éves voltam 1956-ban. Nem dicsekedhetem hősi tettekkel. Nem tartozom a "pesti szent suhancok" közé, én nem dobtam benzines palackot a T 34-es tankokra és nem én voltam az, aki a közeli Mikó utca akkoriban sárga keramit-téglával borított felületét vastag, szappanos lével öntötte fel... (amelyen aztán az acél lánctalp sehogyan sem tudott felkúszni. Egyhelyben jártak a tankok, és a "szent suhancok" odavághatták a Molotov-koktélt.) De nem én voltam... Mégis...

Számomra a világ legszebb trikolórja a piros-fehér-zöld. Én - a saját nevemben beszélek! - soha sem akarnám támadó színnek látni. Csak önvédelemnek. Erkölcösnek.

Mégis... Ha Budapesten valakinek eszébe jutna, hogy a Nagyboldogasszonytemplom tornyát karácsonyfának tekintse és a Szentháromság tér régi és újabb épületeit hat-nyolc méteres magasságban piros-fehér-zöld izzólámpák füzereivel hálózza be, nagyon szomorú volnék. Csak annyit mondhatnék: ronda. (Lehet, hogy nem az Elektromos Művektől vagyok magyar...?)

Augusztusban Kolozsvárt jártam, és a gyönyörű főtéren bámultam. Persze, elsősorban a Szent Mihály templomot. (Életemben először.) Szép. És nagy élmény. Egy jól szervezett épülettömeg ugyanis nem igazán érzékelhető képen, rajzon. A művészien kialakított épület mindig csak a valóságban, az adott térben állva lehet igazán megérteni, amikor a szemlélő ember maga is a kialakított tér része.

1942. augusztus 29-én ebben a templomban esküdött egymásnak örök hűséget édesapám és édesanyám. (Ezt mellesleg - be is tartották.)

"A kilenc tábornok kivégzése az összes formaságokkal együtt nem tartott egy óra hosszát sem. A kivégzés színhelyéről csakhamar elvonult a katonaság, s mi is borzadállyal menekültünk a rettentő helyről." (Herold Alajos szemtanú visszaemlékezése az Új Idők 1904. okt. 9-i számából.)

Orbán magyar miniszterelnök nyilatkozata 1999. október 5-én: "Ismert Arad városának az a döntése, amellyel elutasította az emlékparkra vonatkozó kormányhatározatot. Megértem, hogy a román miniszterelnök úr nem akar az egyik fontos város tanácsának döntésével nyilvánosan összeütközésbe kerülni." (Azzal kapcsolatban, hogy a korábbi ígérek ellenére a román kormány miniszteri szinten sem képviselteti magát október 6-án, az aradi vértanúk emlékünnepén.)

Dehát én a kolozsvári főtéren állok, augusztusi napsütésben. Bámulom a templomot, a klasszikus alakzatot. Gótika. Középeurópa.

"Valamikor körül volt építve házakkal, tornya sem volt, most a város főtéren szabadon áll és letekint Korvin Mátyás királynak eléje helyezett lovasszobrára... A templom késői gótikus építmény, melynek alapítási korát biztosan nem tudjuk." - írja Szőnyi Ottó: Régi magyar templomok című, a két világháború között kiadott könyvében. A Szent Mihály templomot 1422-ben szentelték fel. "Legújabb építési eseménye 1858-ban játszódott le, mikor északi oldalára új, csúcsíves tornyot építettek, melyet a kritika erősen kifogásolt." - folytatja a szerző, hiszen még nem tudhatta, hogy az 1970-es években restaurálták a szentélyt. Az apszis boltívének újjáépítéséhez csak úgy kezdhettek hozzá, hogy rátaláltak egy kőművesre, aki hónapokon át tanította a többieket, hogyan kell alázsaluzással téglából gótikus boltívet

(műszakilag kifejezve: önfeszítő szerkezetet) rakni.

A boltív ugyanis mindig két, egymásnak feszülő ívből áll, amelyeket a zárókő kapcsol össze és választ el egymástól. Egyik fél-ív a másik nélkül nem létezhet. A zárókő biztosítja az egymáshoz feszülést, a boltív szilárdságát. Ezért a boltív zárókövét többnyire még gazdagon díszítik is. Pedig nem a zárókő hordozza a terhet - csupán biztosítja a két, terhet hordó fél-ív közötti összhangot.

Kolozsvári nézelődésem közben kissé zavar, hogy hat-nyolc méteres magasságban a teret és némelyik csatlakozó utcát behálózza a színes lámpafűzér. Hálát adok Istennek, hogy déli napsütésben látom mindezt. Elég fantáziám van ahhoz, hogy elképzeljem, milyen lehet a sokszáz éves épületekkel gazdag, sokszáz éves tér és templom látványa este, amikor mindent elnyom a nemzetiszínű lámpafűzér.

Miért tegyek föl kérdéseket? Mert... Mert elmúlik néhány hét az augusztusi látogatás után... Október elején, Araddal kapcsolatban az előbb idézett hírek látnak napvilágot. ("Kolozsvár Cluj-Napoca polgárait sérti a magyar konzulátus zászlója!" - állítja valaki. Valaki?)

Arad városa is tiltakozik. Méghogy magyar szobor...? És arról beszél, hogy magyar irredentizmus. (Lehet, hogy a Magyar Honvédségnek már tankja sincs, de azért jó kis buli arról beszélni, hogy "jön a visszafoglaló, magyar lánctalp"...)

Kérdések... Miért? Kinek? Hol, merre?

Arad, 1849. október hatodika. (Október... Ugyanaz a hónap, amelynek 23-án éjjel - egy jó évszázaddal később kinéztem a Vérmező felé az ablakon és szüleim könnyes mosolygását keltve tizenhárom éves gyermekként így kiáltottan fel éjjel kettőkor (vagyis már inkább október 24-e volt) a Székesfehérvár felől érkező, szovjet tankhadosztály dübörgését lesve: - Nahát, itt a Windischgrätz hadserege! (Hiszen előző évben tanultam iskolai program szerint 1848-at...)

Jó... és akkor mi is ez az október 6-a?

Nem győzelem, nem csata. Nem hódítás, nem foglalás napja. Konceptiós per végén - törvényesség látszatába burkolva - 13 legyilkolt ember napja. Köztük szerb, német, sváb, magyar, örmény származásúaké.

Őket másfél évszázada, kivétel nélkül sajátjaiként emlegeti és gyászolja a magyar köztudat. A szerbet. A svábot. Az örmény származásút.

Hódító jellegű, nemzeti gyűlölködéssel teli közvélemény? Igen?

Bennem valahogyan összekavarodnak az októberek... hálaistennek. 1956. november 2-án, OKTÓBER következtében pénteken, Mindenszentek estéjén a budapesti ablakokban a gyertyák azért égtek, hogy a magyar "hódítást" hirdessék?

Ki hódít?

Mit hódít?

Netán, egyszerűen csak emlékeznek...? Én 1999-et írok. (Megint hangsúlyozom: ön-nevemben beszélek.) Örülök, hogy Nagy Szulejmán ("Suleyman Kanuni") szobra ott áll Szigetváron, az 1566-os csata helyén. (Pedig, ő aztán hódító volt a javából, legalábbis magyar szemmel...)

És örülök, hogy jó Budavár magas tornyai körül nincs piros-fehér-zöld, karácsonyi lámpafűzér. Hát kell nekem 220 Voltos feszültség ahhoz, hogy magyar érzelmű legyenek?

A múltjától búcsúzós *Áprily Lajos* éjszaka járt Kolozsvárott:

"Holdas fenyők, virághavas tér, dalok, mezők, csodák..." - írta - "nem az enyém többé,

Ahasvér, gyerünk tovább."

Szerencsém, hogy fogantatásom helyén - sok évtizeddel később és mégiscsak másodszor - napfényes délben jártam.

dcs

Kérjük olvasóinkat,

írják meg véleményüket, tapasztalataikat - akár a jelenleg égető, egyházi kérdésben, akár más, közösségünket érintő témákban.

Szeretnénk, ha az Erdélyi Örmény Gyökerek füzeteiket Önök írják!

Kérjük, jelezzék, hogy a közléshez nevüket adják-e, vagy csak "név és cím a szerkesztőségben" megjelöléssel kívánják közölni mondandójukat.

Az **Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület** folytatja az adományok gyűjtését az erdélyi magyarörmény közösségek részére. Megköszönjük az eddig hozzánk eljuttatott adományokat, továbbítjuk azokat.

Pénzbeli adományokat az egyesület bankszámlájára is be lehet fizetni.

Bankszámlaszám: Budapest Bank Rt. Hilton fiók: 10100723-72594972-00000007

Az Erdélyi Örmény Gyökerek Kulturális Egyesület

székhelye: 1015. Budapest Donáti utca 7/a.

Postacíme: 1251 Budapest Pf. 70.

Telefon: 201-1011, fax/tel: 201-2401.

Elnök: dr. Issekutz Sarolta, fogadóidő minden szerdán 16-18 óra között.

Erdélyi Örmény Gyökerek füzetek

A Budapesti Örmény Kisebbségi Önkormányzatok Társulása havonta megjelenő kiadványa

Felelős kiadó: dr. Issekutz Sarolta

Szerkesztő: Dávid Csaba

Munkatársak: dr. Borszéki Béla, Fancsali János

Szerkesztőség: 1251 Budapest Pf. 70. Tel: (1) 201-1011, Fax: (1) 201-2401